

- shkola-konferencija «Son - okno v mir bodrstvovanija». 2001. – Rezhim dostupu: <http://www.sleep.ru/conf/sleep03/51.htm>.
11. Thostov A.Sh., Levin Ja.I., Rasskazova E.I. Psihologicheskaja model' insomnii: faktory hronifikacii. // Vestnik MGU. Serija 14. Psihologija. -2007. - №3. - S. 44-56.
12. Jaspers K. Obshhaja psihopatologija: Per. s nem. Akopjana L.O. / Jaspers Karl. – M.: Praktika, 1997. – 1056 s.
13. <http://news.ukrhome.net/content/19813877/>

Резюме. В статье представлены результаты исследования взаимосвязи между индивидуально-психологическими свойствами студентов и их субъективной оценкой качества собственного сна. В зависимости от уровня проявления тех или иных личностных особенностей сон может стать или источником восстановления энергии и сил, или же фактором психического неблагополучия. В частности, показано, что здоровому сну способствуют отсутствие дисфункциональных убеждений относительно сна, эмоциональная стабильность, низкий уровень тревожности, коммуникабельность, открытость, самостоятельность, отсутствие эмоционального напряжения и активность студентов.

Ключевые слова: сон, качество сна, психогигиена сна, причины здорового сна, психология сна, психофизиология сна, нарушения сна, инсомния, индивидуально-психологические особенности личности.

Summary. This article represents the results of the investigation of interconnection between personally psychological students' qualities and their subjective evaluation of the quality of their own sleep. The sleep can help in recuperation or become a reason for mental disorders. In particular, it is proved that low anxiety, emotional stability, communication, openness, independence, students' activity, the absence of emotional stress and dysfunctional beliefs about sleep make their sleep healthier. Negative character features such as suspicion, crisis, radicalism, a tendency to self-incrimination and arrogance have a bad influence on the quality of the sleep. It is estimated that more than a half of modern students do not sleep enough to fulfil the vital demand for relaxation; almost a half of all students feel inert and flabby after awakening. Due to the examinees' subjective evaluation the factors which provide quick and healthy sleep are good physical and mental conditions.

It is emphasised in the article that a healthy sleep is a deep tranquil continuous process which has a number of features : a person falls asleep quickly and unconsciously; the sleep is continuous; there are no nighttime awakenings; the person does not react to external irritants which means the sleep is not sensitive; the length of the sleep is not too short for the person.

The following prospects of this research work include the development of the evidence-based definition of 'healthy sleep', investigation of the phenomenon of 'conscious dreaming', the development of the methods with the help of which insomnia can be prevented.

Key words: sleep, quality of sleep, sleep psychohygiene, psychological factors of healthy sleep, sleep disorders, sleep psychology, psychophysiology of sleep, insomnia, personally psychological individual's traits.

УДК 316.624:159.9-051

Г.О. ЛУЦИК

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ

У статті проаналізовано основні теоретичні підходи до визначення готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками, розкрито актуальність взаємодії майбутніх психологів з девіантами. Визначено та описано основні структурні компоненти

готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками. Доведено, що якість навчання у вузі впливає на успішність виконання професійних функцій майбутніх фахівців.

Ключові слова: підготовка, готовність, майбутні психологи, девіантна поведінка підлітків, структура готовності.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день країна перебуває у кризовому становищі. Від нестабільності у суспільно-політичному, економічному, соціальному та культурному житті суспільства страждають не лише зрілі особистості, але й молодь. В умовах війни, розрухи, зuboжіння більшої частини населення України часто ігноруються норми та правила, які керують суспільним життям.

Непроста ситуація у державі стала підґрунтям руйнування стереотипів та цінностей, зокрема спостерігається тенденція до зниження рівня вихованості молодого покоління, поширення негативних явищ, занепад моралі, відчуження від соціальних інститутів, які займаються вихованням молоді, зростанням злочинності, особливо серед підлітків.

Події на сході країни призводять до того, що у державі зростає кількість неповних сімей, кількість дітей, які залишилися без контролю, кількість безпритульних. Як реакція на зміни в суспільстві у підлітків виникає негативізм, почуття невпевненості, агресивні реакції на зауваження дорослих. Окреслена ситуація призводить до збільшення випадків виникнення девіантної поведінки, тобто поведінки, що суперечить суспільним нормам.

Однією з важливих умов модернізації освітньої галузі в Україні є підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне вдосконалення. Відповідно до постанови КМУ від 14 червня 2000 р. № 963 «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» [6] психолог закладу освіти є педагогічним працівником, а тому перед ним виникає питання кваліфікованої підготовки для роботи з різними групами осіб.

Розвиток і самовдосконалення студента та формування готовності до виконання професійних функцій є одним з ключових завдань у системі підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. Саме під час навчання у вузі відбувається освоєння обраної професії, ознайомлення з основними напрямками діяльності професіонала. Від якості освіти значною мірою залежить ефективність подальшої трудової діяльності молодого працівника.

Мета статті полягає в аналізі процесу підготовки майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками та аналізі структурних компонентів готовності.

Стан дослідження проблеми. Проблема формування готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками становить інтерес для науковців різних галузей знання.

У сучасній науці сутність готовності майбутніх фахівців як педагогічного феномену залишається актуальною, але недостатньо розробленою. Дослідженням змісту та структури підготовки педагогічних працівників до практичної діяльності займалися В. Безпалько, А.Капська, С.Литвиненко, Ю.Пелех, В.Сластьонін, М.Фіцула та інші. Окремі аспекти окресленого питання відображені у дослідних роботах молодих науковців таких як Л.В.-В.Венланде, Г.А.Магомедов, М.О.Малькова, А.Ю.Мальцев та інших.

Результати теоретичного дослідження. Формування готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками є однією з умов гуманізації освітньо-педагогічного процесу, який носить особистісно-орієнтований характер. Від професійних якостей психолога значною мірою залежить ефективність профілактичної роботи з девіантами.

Професійно важливі якості майбутніх фахівців починають формуватися ще під час навчання у закладах освіти. Оволодіваючи теоретичними поняттями майбутньої спеціальності молодь певним чином «приміряє» на себе роль професіонала, усвідомлює готовність працювати за фахом, враховуючи специфіку майбутньої професії.

З метою аналізу структурних компонентів готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками необхідно розділити сутність понять «підготовка» та «готовність». Ми визначаємо підготовку як процес формування професійно важливих знань, умінь та навичок, які необхідні майбутньому спеціалісту для ефективного виконання покладених на

нього обов'язків. У змісті готовності ми вбачаємо кінцевий результат процесу формування професійно важливих знань, умінь та навичок. Таким чином, підготовка являє собою складний процес навчання та розвитку, а готовність – сукупність професійно важливих знань, умінь і навичок, сформованих в ході навчання та розвитку. Тобто готовність є результатом процесу підготовки.

З цього ми можемо зробити висновок, що процес навчання у вузі визначає якість сформованих знань, умінь і навичок майбутнього фахівця, його професійну самореалізацію та успішність трудової діяльності.

У психолого-педагогічній науці відсутній однозначний погляд на досліджуваний феномен. Готовність розглядається як «якість» особистості, як «психічний стан» або ж «особистісне утворення». Проте, різноманітність поглядів на сутність поняття «готовність» не суперечать один одному, а навпаки уточнюють його зміст та структуру, підкреслюючи його складність.

Наприклад, Ю.В. Пелех досліджує ціннісно-смыслову готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності та визначає її як «сформоване у процесі навчання та соціалізації у ВНЗ стійке й водночас динамічне інтегральне смислоутворення у свідомості особистості, що може породжувати формування, а в подальшому функціонування особистісних цінностей і їхню трансформацію у професійно-значущі в результаті дії компетентнісних змінних, що детермінує набуття професійних особистісних якостей як установки до здійснення ефективної педагогічної діяльності та набуття високого рівня професійної майстерності у сукупності соціального, професійного та особистісного розвитку майбутнього педагога» [4, с.10].

Проаналізувавши теоретичні підходи до розгляду вказаного феномену нам цікавим є погляд М. Малькової, яка визначає готовність як орієнтування освіти на розвиток психологічних здібностей, творчих можливостей суб'єкта до майбутньої професійної діяльності, створення, розвитку та корекція вмінь і навичок, від яких залежить успішне виконання професійних функцій та обов'язків [3, с. 36].

Іншої точки зору дотримується і Л.В.-В. Венланде, яка розуміє готовність до роботи з підлітками девіантної поведінки як прикінцеве цілісне активне особистісне утворення, що є синтезом її мотиваційної, емоційно-вольової, розумової, операційної підготовленості до здійснення корекційно-виховної роботи з підлітками девіантної поведінки. На її думку, підготовка має розглядатися як процес формування сукупності науково-педагогічних знань, професійно-педагогічних умінь, навичок, а також якостей особистості, що обумовлюють ефективне вирішення завдань корекційно-виховної роботи з підлітками девіантної поведінки [1, с. 67].

С.А. Литвиненко розглядає готовність як результат професійно-педагогічної підготовки, як інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення, структура якого обіймає мотиваційний, змістовий, діяльнісний, креативний компоненти [2].

Дещо іншою постає позиція Н.П. Пихтіної, яка визначає готовність як інтегративну властивість особистості майбутнього вчителя, що характеризується наявністю в суб'єкта профілактичного впливу відповідної морально-психологічної позиції, яка інтегрує професійний інтерес, виробничий обов'язок, принципову особистісну оцінку та стимулює потребу власного пошуку навчально-виховних шляхів педагогічної профілактики на основі набутих знань і практичного досвіду. Вона вважає, що готовність складають мотиваційний, змістовий та операційний компоненти, що взаємозв'язані, взаємопроникають та взаємовпливають один на одного [5].

У структурі цілісної професійної готовності до педагогічної діяльності В.О. Сластьонін розрізняє мотиваційно-ціннісний (спрямованість особистості) та виконавчий (уміння майбутнього вчителя) компоненти [7].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури щодо вивчення досліджуваного феномену ми вважаємо, що готовність майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками – це сукупність знань, умінь та навичок, які утворюють взаємодоповнюючий

комплекс структурних компонентів, що дозволяють майбутнім фахівцям ефективно виконувати поставлені перед ними завдання, дотримуючись індивідуального підходу у роботі.

Виходячи з різноманітності наукових поглядів на особливості підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності ми можемо констатувати, що готовність до роботи з девіантними підлітками має включати наступні складові:

1) сукупність теоретичних знань, зокрема психологічних, педагогічних, соціологічних, медико-біологічних;

2) практичні уміння і навички (організаторські, комунікативні, аналітико-синтетичні, прогностичні, креативно-практичні та інші);

3) особистісні якості, які сприятимуть ефективній профілактико-корекційній роботі з девіантними підлітками.

Тому ми виокремлюємо такі структурні компоненти готовності майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками: мотиваційно-ціннісний, інтелектуальний, емоційно-регулятивний, поведінковий, рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент об'єднує внутрішні рушійні та регулятивні механізми, які спонукають майбутніх фахівців до роботи з підлітками, у яких спостерігається поведінка, що відхиляється від соціально прийнятих норм.

Інтелектуальний компонент включає засвоєння когнітивного досвіду на рівні обізнаності із проблемою, розуміння сутності та специфіки питання, наявність конкретних знань, які визначають основні напрямки роботи майбутнього психолога.

Емоційно-регулятивний компонент об'єднує внутрішні регулятивні механізми, які дозволяють управляти та контролювати взаємодію з девіантами, співвідносити потреби підлітків та можливості майбутніх психологів.

Поведінковий компонент представлений психологічними характеристиками, що відображають спрямованість особистості, її ставлення до діяльності, до особистості підлітка з девіантною поведінкою та відображається у конкретних діях та поведінкових актах.

Рефлексивний компонент характеризує ставлення особистості до власної діяльності, критичний аналіз можливостей та досягнень, конструктивне вдосконалення здібностей.

Зміст описаних структурних компонентів проявляється у наявності професійно-важливих якостей майбутнього фахівця, які складають цілісний образ готовності до роботи з девіантними підлітками і визначають ефективну професійну реалізацію.

На нашу думку, робота з девіантними підлітками вимагає спеціальної підготовки майбутніх психологів. Суть спеціальної підготовки полягає у навчанні специфічним прийомам та методам встановлення взаємовідносин з особами, які мають певні відхилення та відносяться до «групи ризику». Оскільки психолого-педагогічна профілактика девіацій становить певний напрямок роботи майбутнього фахівця, то в процесі підготовки студентів у навчальному закладі потрібно враховувати особливості даного виду діяльності та сприяти оволодінню знаннями у відповідному напрямку.

Проте, на основі аналізу навчальних планів вузів, які готують психологів нами було виокремлено ряд суттєвих недоліків підготовки майбутніх фахівців:

- відсутність уніфікованої програми підготовки майбутніх психологів, спеціальних предметів у навчальній програмі, які б дозволяли поглибити знання з девіантології, девіантної поведінки та її особливостей, методів її профілактики;

- недостатня кількість навчальних годин, відведених на спеціальну підготовку фахівців з питань девіантної поведінки;

- неузгодженість методичних рекомендацій щодо організації навчально-виховної та профілактичної роботи з девіантами.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Узагальнюючи теоретичні підходи до визначення змісту готовності до майбутньої діяльності ми робимо висновок, що підготовка психолога являє собою процес цілісного системного утворення, яке включає в себе теоретичні знання, практичні вміння та креативні можливості їх реалізації в процесі безпосередньої роботи з підлітками з девіантною поведінкою.

В опрацьованій літературі питання професійної підготовки майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками розкрито недостатньо, потребує уточнення зміст та структура готовності, співвідношення структурних компонентів між собою та вплив рівня їх розвитку на ефективність роботи з девіантами. Окреслені позиції становлять основу подальших теоретичних досліджень.

Список використаних джерел

1. Венланде Л.В.-В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 [Текст]/ Лілія Вольдемар-Вікторівна Венланде. – Одеса, 2005. – 252 с.
2. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 [Текст]/ С. А. Литвиненко. – Київ, 2005. – 435 с.
3. Малькова М.О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 [Текст] / Марина Олександрівна Малькова. – Луганськ, 2006. – 252 с.
4. Пелех Ю.В. Теоретико-методичні засади ціннісно-сміслової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 [Текст] / Ю.В. Пелех ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – К., 2010. – 36 с.
5. Пихтіна Н.П. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти [Текст]: навч. посіб. / Н.П.Пихтіна, М. П.Пихтін, Т.Є. Федорченко ; за заг. ред. проф. В. М. Оржеховської ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. - Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2014. - 399 с.
6. Постанова КМУ від 14 червня 2000 р. № 963 «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників».
7. Сластенин В.А. Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. [Текст] / В.А.Сластенин. – М.: Просвещение, 1976. – 60 с.

References

1. Vyelandye L.V.-V. Pidhotovka studentiv universytetu do roboty z pidlitkamy deviantnoyi povedinky: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 [Tekst]/ Liliya Vol'demar-Viktorivna Vyelandye. – Odesa, 2005. – 252 s.
2. Lytvynenko S.A. Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do sotsial'no-pedahohichnoyi diyal'nosti: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 [Tekst]/ S. A. Lytvynenko. – Kyiv, 2005. – 435 s.
3. Mal'kova M.O. Formuvannya profesiynoyi hotovnosti maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv do vzayemodiyi z deviantnymy pidlitkamy: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.05 [Tekst] / Maryna Oleksandrivna Mal'kova. – Luhans'k, 2006. – 252 s.
4. Pelekh Yu.V. Teoretyko-metodychni zasady tsinnisno-smyslovoyi hotovnosti maybutn'oho pedahoha do profesiynoyi diyal'nosti: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 [Tekst] / Yu.V. Pelekh ; In-t vyshch. osvity NAPN Ukrayiny. – K., 2010. – 36 s.
5. Pykhtina N.P. Profilaktyka deviantnoyi povedinky ditey i molodi: psykhologo-pedahohichni ta sotsial'no-pravovi aspekty [Tekst]: navch. posib. / N.P. Pykhtina, M.P. Pykhtin, T.Ye. Fedorchenko ; za zah. red. prof. V. M. Orzhekhovskoyi ; Nizhyn. derzh. un-t im. Mykoly Hoholya. - Nizhyn: NDU im. Mykoly Hoholya, 2014. - 399 s.
6. Postanova KМУ vid 14 chervnya 2000 r. # 963 «Pro zatverdzhennya pereliku posad pedahohichnykh ta naukovopedahohichnykh pratsivnykiv».
7. Slastenyn V.A. Formyrovanye lychnosti uchytelya v protsesse eho professyonal'noy podhotovky. [Tekst] / V.A.Slastenyn. – M.: Prosveshchenye, 1976. – 60 s.

Резюме. В статье проанализированы основные теоретические подходы к определению готовности будущих психологов к работе с девиантными подростками, раскрыты

актуальность взаимодействия будущих психологов с девиантами. Определены и описаны основные структурные компоненты готовности будущих психологов к работе с девиантными подростками. Доказано, что качество обучения в вузе влияет на успешность выполнения профессиональных функций будущих специалистов.

Ключевые слова: подготовка, готовность, будущие психологи, девиантное поведение подростков, структура готовности.

Summary. Student's development, self-perfection and proficiency forming are some of the key tasks in the future specialist training system in the higher education institution. Professional skills acquirement and insight into the main professional activities take place during the very studying at the university. The effectiveness of young worker's labor activity depends on the quality of education to a considerable extent.

The issue of the readiness of future psychologists to work with deviant teenagers is of interest to scientists of different fields. Although the issue of future specialists' readiness as a pedagogical phenomenon stays relevant in modern science, it is still elaborated insufficiently. The formation of future psychologists' readiness to work with deviant teenagers is one of conditions of the educational process humanization that has personality-oriented nature. The effectiveness of preventive work with deviants depends on a psychologist's professional skills to a degree. We believe that future psychologists' readiness to work with deviant teenagers is a combination of knowledge and skills that form a complementary set of structural components, allowing future specialists to carry out their tasks effectively, keeping to the individual approach. Structural components to that readiness are the following ones: motivational-axiological, intellectual, emotional-regulative, behavioral and reflexive. The matter of described structural components shows itself in the presence of professionally important qualities of future specialist that make up a complete image of readiness to work with deviant teenagers and determine the effective professional fulfillment.

Key words: preparation, readiness, future psychologists, deviant behavior of teenagers, readiness structure.

УДК 159.96

А.В. ЛЯНЦЕВИЧ

КРИЗИСНЫЕ ПЕРЕЖИВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ДЕПРИВАЦИИ ПОТРЕБНОСТНЫХ ОСНОВАНИЙ ЛИЧНОСТИ

В статье обсуждаются потребности личности, депривуемые в кризисе. На основе теоретического анализа составляется систематизация фундаментальных потребностей личности, удовлетворение которых обеспечивает функционирование человека как субъекта своей жизнедеятельности. Анализ иллюстрируется эмпирическими данными.

Ключевые слова: кризисные переживания, субъектность, потребность, безопасность, социальные связи, мировоззрение, собственная ценность, самоэффективность.

Постановка проблемы. В попытках анализа кризисных ситуаций можно обнаружить два ключевых направления: анализ со стороны внешних характеристик, поиск и выделение тех из них, которые являются предикторами возникновения кризиса, выделение степени кризисогенности тех или иных условий и пр. – это т.н. ситуационный подход. Так, кризисные ситуации описываются как чаще всего неожиданные, непонятные и выходящие за рамки известных субъекту способов решений проблем, разрушающие прежние представления о закономерностях жизни, о себе и своем взаимодействии с миром. Это ситуации, которые ставят человека перед лицом проблемы, от которой невозможно уйти и которую, в то же время, невозможно разрешить привычным способом [4; 8].

Другое направление описывает происходящие с личностью изменения, выделяет личностные черты, способствующие выходу из кризиса, ищет основания кризисных